

הרע שבלב, וישראל יש להם כח זה שאין להם כח כלום רק מה שהש"י משפיע להם, וכח זה הוא מהש"י, כי הם חבל נחלתו; – והיינו, דידוע דבריאת עולם הוא בהתעוררות מדת המלכות, דאין מלך בלא עם, ומדה זו צריכה לזולת להשלמה, דאין נקרא בשם מלך אלא על ידי העם, ומדה זו היא שורש כנסת-ישראל כנודע. והיינו דמזה הוא גם כן נפשות ישראל שהם העם וצריכים להשלמה לרועה שלהם שהוא המלך דהיינו הקב"ה, ומלכות של המלך הוא בעם שלו דהיינו כנסת-ישראל. ומצד שורש זה דצריכים השלמה, נובע התחלת החסרון, שמוזה באים בהתפשטות כל מיני חסרונות עד שיש טענה למראית העין גם נגד ישראל. רק שבאמת כל החטאים דבני ישראל סדורים ובאים מששת ימי בראשית, היינו דרך הסדר בבריאת ישראל להיות חסרון ומילוי, שמצד שהם בני חסרון מקווים השלמה מהש"י, ועל ידי זה הוא מדת המלכות כאשר יש עם שצריכים למלך. וזהו כי באש ה' וגו' כביכול הקב"ה וכו' (כמו שאמרו בשוחר טוב שם) – פירושו, דמדת מלכותו היא הגורמת החסרון והיא כח החסרון דישראל, והמשפט לאלקים הוא. וזהו 'כפרה עלי' דראש-חדש – לתקן החסרון בלב שיש לכל נפש מישראל כפי מה שהוא על ידי בירור דבר זה שהש"י פעל כל זה, ומאחר שהוא הפועל אם כן הכל לטובה דאין דבר רע יוצא מלמעלה, וממילא יש מילוי החסרון על ידי הכרה זו שמכיר שהחסרון הוא מהש"י. וזה ענין קדושת ראש חדש, שנאמר 'והיה מידי חדש וגו' – דשבת הוא ההשלמה, בא שבת בא מנוחה, ואין חסר כלום. וראש-חדש הוא החסרון. ומכיר דשניהם מהש"י, ויבוא כל בשר' וגו' – ולכך קדושת ראש-חדש לנשים ביחוד, (כמ"ש בפרקי דר"א – מה) – היינו, דהכרה דחסרון שצריך למלוי זהו סטרא דנוקבא כידוע' (רסיסי לילה כה וכו"ב באר בכמה מקומות ענין התשובה; שמישיב אותו כח להש"י והכרה זו גופה הופכת הזדונויות כזכויות. ע' תקנת השבין ה עמ' 39 ועוד). וכעין זה בשם משמואל ויקרא תרע"ד).

– ולכן ראש חדש הוא זמן מסוגל לתשובה, כי אז גם הקב"ה כביכול מבקש כפרה, והתשובה משתלשלת ומגיעה לכל הנבראים, ואפילו הרשעים שבגיהנם מוכרחים לאיזו חרטה בראש-חדש, ששבין ומתחרטים ומודים ומתביישים (עפ"י לקוטי מוהר"ן י"ט) וע"ע: עקידת יצחק יתרו לו ד"ה דרש; פרי הארץ בראשית; רמתים צופים על תדב"א זוטא ט: חדושי חתם סופר ומוהר"ן חיות כאן; פתח השער לספר בית יעקב, עמ' קמב ואילך; משך חכמה פינחס כה, טו; מכתב מאליהו ח"ג עמ' 24 וח"ד עמ' 205; אגרות הראיה ח"ב תסט, עמ' קח. וע"ע במובא ביוסף דעת חולין ס.

דף י

'אמר ר' חמא בר ר' חנינא: מאי טעמא דר' מאיר... הוקשו כל המועדים כולם זה לזה'. שיטת רבי מאיר שכל שעירי המוספין מכפרים הן על טהור שאכל את הטמא, הן על אין בה ויש בה, הן על אין בה ואין בה.

פירוט מקורות שיטתו: בשעיר ראש-חדש דרש רבי שמעון; גזרה-שוה מציץ שמכפר על טהור שאכל את הטמא, ונלמדו שאר השעירים משעיר ר"ח, בהקישא דר' יונה. שעיר חיצון של יום הכיפורים מכפר על אין בה ויש בה, שהוקש לפנימי לכפר על דבר שיש בו ידיעה.

ושאר השעירים הוקשו לשעיר חיצון דיוהכ"פ. [ואף על פי שאין למדין מן הלמד בקדשים בהקש, כאן שונה כיון שכבר הוקש לדברים המפורשים במקומו. עתד"ה ואיתקוש ותורא"ש – בשם רבנו תם]. אמנם כפרה על 'אין בה ואין בה', אין ברור מאין היא נלמדת; – מדברי התוס' (בע"ב, ד"ה אותה) מבואר שהמקור הוא משעיר ראש-חדש, שדורש רבי מאיר מלחטאת לה' – חטא שאין מכיר בו אלא ה', כשיטת ר' יהודה. ומשם נלמד לכל השעירים בהקש.

אך מדברי רש"י (בר"ה קס"ד ובר"ה כולו) משמע שרבי מאיר לא דרש דרשה זו. וצריך לומר (על דרך שכתבו התוס' שם לדעת ר' שמעון בן יהודה) שלענין זה סובר דרשת 'אותה', 'אחת בשנה' – למעט שאין קרבן אחר שעיקר כפרתו באה על כפרת שעירי ר"ח ויוהכ"פ, ועל כרחק להעמיד כפרת שעירי הרגלים בדבר חדש, והדבר היחיד שניתן להעמידו הוא 'אין בה ואין בה'. ושוב הוקשו כולם לשעירי רגלים, שמכפרים גם הם על אין בה ואין בה. וע' ריטב"א שבאר פרש"י שמשמע לו לר"מ שכל שעיר יש לו כפרה בפני עצמו. ולא פרש מהיכן משמע לו, ואפשר שהכוונה כאמור, שלענין זה הוא דורש 'אותה'. וע"ע בחכמת שלמה למהרש"ל, ויש להעמיס ג"כ בדבריו כנ"ל. וע"ע בחדושי בית מאיר ובמשמרות כהונה כאן.

– לכאורה עתה שלמדנו מהקש במועדיכם דרבי יונה, שוב אין צורך בדרשת רבי חמא ושעיר. ואולם הריטב"א כתב שבהקש ובמועדיכם לבדו אין די, שיש לומר שכן דרך הכתוב לומר, רק כיון שקיימת דרשת רבי חמא בר חנינא, מועיל הקש דרבי יונה לאותם שאין כתוב בהם 'ושעיר' שיהיו כולם שוים. [ולא גרס 'אלא' כגירסה שלפנינו. אך גם לגרסתנו יתכן שאין כאן חזרה גמורה מדרשת ר' חמא].

'איברא' – ודאי, אמת. מלשון 'ברי' (הערוך).

'דאמר אביי תמוז דההיא שתא מלויי מליהו דכתיב קרא עלי מועד לשבור בחורי'. באור הדבר: אילו היה קידוש חודש זה מסור בידינו וראש בית דין היה מקדשו, אזי היה משפיע שפע קדש על כל החודש ולא היה החודש מסוגל לפירוד הקדושה בחורבן המקדש ובגלות ישראל מארצם, שכניסת האויבים היתה בעשירי באב ולא בתשיעי ויד ישראל היתה גוברת, אלא שהקב"ה הוא קרא עלינו המועד וסיבב שחודש תמוז יהא מלא, שלא יהא קידוש החודש תלוי בידינו, ועי"כ נסבב שאותו מאורע ארע בתשיעי שהוא יום העלול לפורענות, כמובא בזה"ק (וישלה קע): ששס"ה גידים כנגד שס"ה ימות השנה, ויום תשעה באב כנגד גיד הנשה האסור באכילה, שבו נקעה כף ירך יעקב ממקומה. וזהו הטעם שבכל החודש הזה מזל ישראל הורע, כמובא בפוסקים שיש להישמט מדין עם הנכרי בכל החודש (ע' מגן אברהם תקנא סק"ב) – כי כל עיקר קידוש חודש זה עתה אינו בידינו (עפ"י הגרש"ז אויערבך). ע"ע פרי צדיק סו"פ מסעי; דרשות בית ישי (תנינא) מד הערה י.

'בשלמא דראשי חדשים לא מכפרי אדרגלים דאמר קרא 'עון' – עון אחד הוא נושא ואינו נושא שני עונות' – אבל לולא מייעוט זה, היה לנו ללמוד השעירים זה מזה; אם מהקש רבי חמא ושעיר, אם מבנין אב דתנא דבי ר' ישמעאל (ט.). [ואולם הקישא דר' יונה אינו סובר אלא ר' מאיר] (ריטב"א).

(ע"ב) 'תמידין שלא הוצרכו לציבור – נפדין תמימין'. רש"י פרש שהכוונה למותר הטלאים שבכל שנה כשהגיע ראש חדש ניסן. ויש ששאלו לפי מה שיש להוכיח מכמה מקומות שהביקור ממום יכול להעשות (אף לכתחילה) מקודם להקדשה, אם כן היו יכולים שלא להקדיש מראש את ששת הטלאים, ולא יצטרכו לפדותן תמימין (מצפה איתן).

וכבר דנו האחרונים אם ביקור מועיל בחולין. ובטורי אבן (מגילה כט) הוכיח מרש"י שהביקור צריך להיות דוקא אחר שהוקדש [ולפי זה לר' שמעון שתמידי ר"ח ניסן אינם באים מהמתרות, צריך לומר שלוקחים ומקדישים אותם קודם ראש חדש ארבעה ימים מהתרומה החדשה ואז הם מתבקרים]. וע"ע אגרות משה יו"ד ח"ג צו, ד; חדושי הגרונ"ר בענגיס ח"א יד. וערש"י פסחים צח, א (ר"ה אלא) שהיו רגילים להפריש פסחיהן בי"ד. ומשמע דהכי הוי לכתחילה אף שע"כ לא נעשה הביקור בעודו קדש (אלא שהרמב"ם השמיט דין ביקור בפסח).

ואולם לעיקר הקושיא י"ל פי דברי הריטב"א, שהקשה מדוע לא לקחו ארבעה טלאים אלו הנותרים בכל שנה בהקפה, וישלמו עליהם בראש חדש ניסן מהתרומה החדשה. ותרץ שהגזברים לא היו קונים מעט מעט אלא קנו הרבה טלאים בבת אחת שאין עניות במקום עשירות, אלא שהכניסו ללשכת הטלאים ששה. וכיו"ב בתורא"ש. והרשב"א (יא). כתב כן בשם רש"י (יעו"ש עוד). הלכך אמנם היה ניתן לקחת טלאים בלא להקדישם עדיין, אך סתמא דמילתא קנו הרבה מכסף הקדש ועל כן היה מצוי שנשארו בסוף השנה טלאים מוקדשין.

ומדוקדת לשון הרמב"ם (שקלים ד, יא-יב) שלגבי מותר תמידין כתב 'אם הגיע ר"ח ניסן ויש עמך בהמות לתמידים מתרומה ישנה' ואילו במותר קטורת כתב 'משיגיע ר"ח ניסן... כי בקטורת יש מותר בכל שנה, משא"כ בתמידין אין הכרח.

תמידין שלא הוצרכו לציבור – נפדין תמימין... והתנן מותר הקטורת... מפרישין (ממנה) שכר האומנין ומחללין אותה על מעות האומנין ונותנין אותה לאומנין בשכרן, וחוזרין ולוקחין אותה מתרומה חדשה'. בדוקא חילולה באופן זה ליתנה לאומנין בשכרן, ולא מכרוה לאחרים – כדי לשמור הענין בצנעה, כמו שפרש רש"י.

וצריך באור אם כן מדוע אין עושים כן בתמידים שנשתיירו, לתתם לאומני בנין, והרי משמע מסתימת הלשון 'נפדין תמימין' שאין מצריכים לתת לאומנים?

יש לומר מפני שפעמים רבות נפדות הבהמות על ידי מום, לכן גם עתה שאין בהן מום, אין הדבר מתפרסם כל כך. גם יש בהמות רבות של חולין ואין הכר בדבר, לפיכך לא חששו בזה מפני הרואים. לא כן הקטורת שהיא לעולם קודש ואינה יוצאת לחולין אלא עכשיו – חששו בה לחללה בצנעה (עפ"י רשב"א וריטב"א).

וע' בתורת חיים שהואיל והחמיר הכתוב בקטורת שלא לעשות כמתכונתה להדיוט, חייבים לחזור וליקחנה, שאילו תישאר ביד הדיוט על ידי תנאי ב"ד הרי זה כאילו עושה מעיקרא לשם הדיוט וחייב כרת. משא"כ תמידין שניתותרו רשאי מדינא להשאירם ביד ההדיוט, וכן מורה סתימת לשון הרמב"ם, אלא שמ"מ טוב ליקחם מהתרומה החדשה (כדמשמע ברש"י) דוילא מלתא שיישארו חולין ביד הדיוט. ע"ע בחדושים ובאורים.

ואם תאמר, מדוע הוצרכו ליתן הקטורת לאומנים, יחללה על מעות שכרם ומיד לאחר מכן כשהיא עדיין ביד הגזבר יחללו מדמי התרומה החדשה עליה. ויש לומר שמא יבואו לטעות להקטירה בלא חילול, לכך הצריכו ליתנה ליד האומנים.

ולפי נראה כיון שזכו בה האומנים אי אפשר לקנותה בלא דעת האומנים משום גזל, וזו הכוונה ונותנין אותה לאומנין' כלומר שהיא נתונה להם וחוזרים ולוקחים אותה מדעתם, ואמנם אין צריך ליתנה לידם ממש (עפ"י תורא"ש).

אמר ליה רב חסדא: מאן ציית לך ולרבי יוחנן רבך...' מצינו ביטוי זה אצל רב חסדא ארבע פעמים בש"ס; כאן ובפסחים לג: בנדרים נט. ובמעילה יב. ומלבד אלו לא נמצא ביטוי זה בתלמוד (וע' פנ"י).

*

היה רבי שמעון אומר: קשה טומאת מקדש וקדשיו מכל עבירות שבתורה, שכל עבירות שבתורה מתכפרות בשעיר אחד, וטומאת מקדש וקדשיו מתכפרת בל"ב שעירין. כל עבירות שבתורה מתכפרות פעם אחת בשנה וטומאת מקדש וקדשיו מתכפרת בכל חודש וחודש שנאמר (יהווקאל ה) לכן חי אני נאם ה' אלקים אם לא יען את מקדשי טמאת בכל שקוציך ובכל תועבתך וגו'. קשין הן שקוצין ותועבות שעשית, וטומאת מקדש וקדשיו קשה מכולן.

(תוספתא שבעות א.ב. וע' שו"ת אבני נזר או"ח שיב, בהגה"ה)

'שני מיני כפרה הם בתורה: כפרה אחת – לגבי אדם שעבר על התורה, וכפרה אחרת – לגבי מקדש התורה ונושאייו.

כל עבירה שלא נתכפרה, מסכנת את טוהר המושג של קידוש החיים שמקדש התורה דורש מאתנו. יש לחשוש שכל עוד לא גונה החטא מצד המקדש בצורה כלשהי, או כל עוד לא בא האדם החוטא על עונשו – ייראה הדבר כאילו משלים מקדש התורה, העומד בתוך האומה, עם חיי המעשה שלה על כל חטאייהם, וכאילו מתיישבים חטאים אלה עם דרישותיו של מקדש התורה.

וכך באה עבודת יום הכפורים ומראה לנו את הניגוד בין החזון של מקדש התורה לבין המציאות הממשית של חיי העם, ובזה היא שומרת על מקדש התורה מפני חטאי העם, שתוצאותיהם עלולות להיות הרסניות לגבי קדושתו, ככתוב: וכפר על הקדש מטמאת בני ישראל ומפשעיהם לכל חטאתם. על ידי הכפרה על הקודש נמנע הצורך בהטלת עונש על העם. שתי הבחינות של הכפרה מסוכמות בפסוק: וכפר את מקדש הקדש ואת אהל מועד ואת המזבח וכפר ועל הכהנים ועל כל עם הקהל יכפר. (מתוך פרוש רש"י הירש תצוה כה, מג).

דף יא

'נתנה במכתשת נפסלה בטבול-יום'. והוא הדין במחוסר-כפורים. (רמב"ן, רשב"א).

'הואיל וצורתה בכל השנה כולה'. רש"י פרש לפי שאינה משנה את מראיתה, לכך אינה נפסלת בלינה. ואכן בכל מקום מכונה פסול לינה 'עיבור צורה', כמו: 'תעובר צורתו ויצא לבית השריפה' וכדומה – שהבשר מתעפש ע"י הלינה, וכמו שפרש הרמב"ם בפירוש המשנה (פסחים פב.). [ואף לדעת התוס' שהשיגו כאן על רש"י וסוברים שפסול לינה אינו שייך לקלקול המוחשי, זה דוקא בדברים הנקרבים על המזבח, ששם ענין הפסול הוא בשביל שעבר הזמן הראוי להקריב, אבל בבשר הנאכל הפסול הוא בשביל שינוי הצורה. כן כתב בזכר יצחק לה].

'לב בית דין מתנה עליהן, אם הוצרכו – הוצרכו, ואם לאו – יהיו לדמיהן'. ואין שייך כאן לומר 'אין ברירה' – שאין אומרים כן אלא במתנה על אחד משני דברים, שיחול על זה או על זה – לפי מה שיבורר בעתיד.